

О.І.Вдовенко

аспірант,

викладач Чернігівського НПУ імені Т. Г. Шевченка.

Україна, м.Чернігів

КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОБІТНИКА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. У статті розкривається сутність понять креативність та конкурентоспроможність. Визначається значення формування креативності у процесі підготовки конкурентоспроможних робітників харчової промисловості в умовах професійно-технічних навчальних закладів. Проаналізовані концепції провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували проблему підготовки конкурентоспроможного робітника.

Ключові слова: креативність, конкурентоспроможність, харчова промисловість, кваліфіковані робітники.

CREATIVITY AS A COMPONENT OF COMPETITIVE FOOD INDUSTRY WORKER PREPERATION

Resume. The essence of the concepts of creativity and competitiveness are discovered in the article. The role of creativity formation in the process of competitive food industry workers preparation on the basis of vocational educational institutions. The concepts of leading ukrainian and foreign scientists who have investigated the problem of the competitive workers' training are an alyzed.

Keywords: creativity, competitiveness, food industry, skilled workers.

КРЕАТИВНОСТЬ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ПОДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО РАБОТНИКА ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация. В статье раскрывается сущность понятий креативность и конкурентоспособность. Определяется значение формирования креативности в процессе подготовки конкурентоспособных рабочих пищевой промышленности в условиях профессионально-технических учебных заведений. Проанализированы концепции ведущих отечественных и зарубежных ученых, которые исследовали проблему подготовки конкурентоспособного рабочего.

Ключевые слова: креативность, конкурентоспособность, пищевая промышленность, квалифицированные рабочие.

Актуальність проблеми дослідження. Підготовка конкурентоспроможного робітника харчової промисловості з креативним образом мислення є сьогодні одним з основних завдань професійної освіти, адже харчова промисловість – одна з найважливіших галузей промисловості України. Від рівня її розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки і продовольча безпека держави, розвиток внутрішнього і зовнішнього ринків, рівень життя населення. В сучасній харчовій промисловості застосовується найновіше технологічне устаткування та сучасні методи оброблення сировини для приготування страв. Оновлення галузі пред'являє нові вимоги до якості праці кваліфікованих робітників, їх професійної компетентності та зумовлює необхідність забезпечення нової якості освіти, що надається установами професійної освіти. Технологічно-економічні перетворення в харчовій промисловості вимагають підготовки фахівця, який матиме міцні знання, вміння та навички, професійні якості, що дозволять знаходити оптимальні, самостійні рішення в нестандартних ситуаціях. За таких умов лише професійно підготовлений фахівець може

приймати нестандартні рішення, легко адаптуватися в умовах виробництва, гнучко реагувати на сучасні умови праці.

Основним завданням навчальних закладів професійно-технічної освіти стає формування креативності як складової конкурентоспроможного робітника харчової промисловості. На нашу думку креативність – конкурентоспроможна якість людини, готової активно діяти в конкурентному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми формування конкурентоспроможності присвячені праці В.Андрєєва, В.Бондаря, М.Кибанова, В.Мезінова, Н.Ничкало, Л.Нічуговської, Т.Пронюшкиної, Т.Слівіної, Б.Тамбієва, А.Шапошнікової, В.Шаповалова, Ж.Шуткиної та інших. Теоретичні, методичні аспекти актуальних проблем конкурентоспроможності робочої сили набули значного розвитку в працях вітчизняних вчених: Д.Богині, Б.Генкіна, С.Гринкевича, О.Грішнєвої, О.Дякова, С.Качана, А.Колота, Л.Кривенка, В.Лукашевича, О.Орлова, М.Чумаченка та інших. Проблема креативності стала предметом вивчення психологів: Д.Богоявленської, Е.Боно, Л.Венгера, Дж.Гілфорда, В.Дружиніна, Є.Ільїна, Г.Костюка, В.Крутецького, О.Матюшкіна, О.Морозова, К.Платонова, Я.Пономарьова, Є.Торранса, Н.Хазратової, Д.Чернілевського.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми свідчить, що незважаючи на досить вагомий результати наукових пошуків у галузі підготовки конкурентоспроможних робітників у професійно-технічних навчальних закладах, у них не знайшли належного розкриття питання: про креативність як складову підготовки конкурентоспроможних робітників харчової промисловості, про фактори та умови підготовки конкурентоспроможних робітників у навчально-виховному процесі професійно-технічних навчальних закладів; про механізми, принципи та шляхи їх реалізації. Умови розвитку креативності майбутніх кваліфікованих

робітників у навчальній діяльності в педагогіці представлені недостатньо повно. Умови реалізації креативності як важливої складової підготовки конкурентоспроможного робітника ще не одержали належного наукового обґрунтування.

Таким чином, аналіз педагогічного досвіду та аналітичне узагальнення проблеми дали змогу простежити суперечність, що існує між потребою суспільства у конкурентоспроможних фахівцях зі сформованими креативними здібностями та недосконалою сучасною технологією фахової підготовки майбутніх робітників харчової промисловості.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні сутності поняття креативності та конкурентоспроможності; визначенні креативності як необхідної складової підготовки конкурентоспроможного робітника харчової промисловості.

Виклад матеріалу. У сучасних умовах конкурентоспроможність стає досить ваговою для суспільства на всіх етапах його розвитку. Зміни у суспільстві, що відбуваються досить швидко, потребують від людини якостей, котрі б дозволяли творчо і продуктивно підходити до будь-яких змін. Для того, щоб вижити у ситуації постійних змін, щоб адекватно на них реагувати, особистість повинна стати конкурентоспроможною. Д.П.Богиня під конкурентоспроможністю робочої сили розуміє саме сукупність не тільки якісних, але й вартісних характеристик специфічного товару «робоча сила», що забезпечує задоволення конкретних потреб роботодавців [2,137]. Розглядаючи соціально-економічну сутність конкурентоспроможності робочої сили, Д.П. Богиня виділяє такі головні групи чинників, що визначають конкурентоспроможність робочої сили на ринку праці: загально-об'єктивні чинники, що визначають рівень соціально-економічного стану суспільства, ступінь розвитку продуктивних сил країни та окремих її регіонів, статево-віковий склад населення; кількісний і якісний склад

ресурсів праці, розвиток інфраструктури ринку праці, соціально-побутової інфраструктури та ін. [1,5].

Таким чином, якість робочої сили – це основа конкурентоспроможності працівника на ринку праці. Більшість складових якості робочої сили і навички конкурентності формуються і розвиваються в процесі освіти і професійної підготовки.

Тому система освіти та професійної підготовки стає важливим елементом ринку праці.

Конкурентоспроможність працівника має відповідати потребам ринку і навіть перевищувати їх. Конкурентоспроможний робітник характеризується можливістю перемагати в конкуренції завдяки більш якісному виконанню роботи порівняно з іншими, задовольняти вимоги роботодавців за рівнем знань, умінь та навичок, психологічної готовності до боротьби за найвищі показники. Конкурентоспроможність означає вміння проявити і використати свої особистісні, професійні та ділові якості, швидше й краще від інших реалізувати власний потенціал у конкретних умовах виробничої діяльності й мати можливість отримувати відповідну винагороду, досягти певного соціального статусу та забезпечити надійність свого життєвого становища, стабільність та професійне зростання.

На конкурентоспроможність робітника на зовнішньому ринку праці впливають різноманітні фактори, які безпосередню пов'язані з наступними характеристиками ринку праці:

- пропозицією на ринку праці - з кількістю кандидатів на посаду, їх професійно-особистісними якостями й умовами пропозиції;

- попитом на ринку праці - з кількістю необхідних працівників на посаду з необхідними професійно-особистісними якостями, а також з умовами наймання;

- оцінками й розв'язками роботодавця - з оцінними технологіями, використовуваними роботодавцем при доборі, відборі й прийманні на роботу [6, 209].

Ми вважаємо, що конкурентоспроможність робітників харчової промисловості – це вміння кожного з них швидко і ефективно сприймати і реалізувати різні новації на кожній стадії життєвого циклу продукції. Тобто створювати вироби, які відповідають всім вимогам споживача з найменшими витратами всіх видів ресурсів. Пріоритет повинен віддаватися робітникам, оскільки саме в людях зосереджується конкурентоспроможна сила підприємства харчової промисловості. Лише в цьому випадку воно зможе гнучко і ефективно реагувати на запити різних споживачів, задовольняючи їх високі вимоги до тієї або іншої продукції.

При цьому конкуренція за словами Адама Сміта є «.....та невидима рука ринку, яка регулює всі відносини». Тому важливо готувати людину, яка по-новому повинна оцінювати взаємозв'язок і взаємозалежність конкуренції з ринковим середовищем.

У процесі формування конкурентоспроможності освіта й професійна підготовка закріплюють у людини навички, поглиблюють усвідомлення особливої значущості, здатності до праці як творчої діяльності, розвивають здатність конкурувати. Процес модернізації повинен сприяти запровадженню на всіх рівнях освіти методів навчання та виховання, спрямованих на підготовку конкурентоспроможних працівників.

Аналізуючи різні погляди науковців на підготовку конкурентоспроможного робітника, ми побачили одну закономірність в їх дослідженнях : конкурентоспроможний робітник повинен використовувати свій творчий потенціал. Ми погоджуємось з цією думкою і вважаємо, що поряд із забезпеченням прискореного, випереджального інноваційного

розвитку освіти повинні також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості.

Сучасна педагогіка правомірно характеризується науковцями як педагогіка особистості, оскільки вона визнає неповторність, унікальність кожного вихованця, його власне право на індивідуальну стратегію розвитку і реалізує низку функцій розвитку особистості для всіх учасників освітнього процесу: з професійним, соціальним і особистісним самовизначенням, з формуванням конкурентоспроможної особистості, здатної до розв'язання соціальних, економічних, політичних задач тощо [5,186].

Тому на передній план освітньої діяльності виходять проблеми підготовки креативної, гармонійно розвинутої особистості, готової до зміни світоглядних основ взаємодії природи і суспільства, взаємодії між людьми і технікою, де головним критерієм розвитку є людина. Перед освітою постало одне з головних завдань розробити систему формування таких конкурентоспроможних якостей людини, які б були готові активно діяти в конкурентному середовищі, знаходити ефективні рішення та отримувати високі результати в реальному житті. На нашу думку креативна особистість є найбільшою цінністю для будь-якого суспільства, оскільки для неї характерна висока продуктивність, результативність особистісно та суспільно значущої творчої праці, завдяки чому людство робить черговий крок у своєму прогресі [психологія]. У зв'язку з цим важливим завданням професійної підготовки майбутніх робітників харчової промисловості є формування креативності як складової підготовки конкурентоспроможного робітника.

На думку Дж.Гілфорда креативність асоціюється з пізнавальною творчою здібністю адаптувати поведінку до мінливих умов за допомогою методу проб та помилок [12]. Дж. Гілфорд та його співробітники виділили наступні гіпотетичні здібностей, що характеризують креативність. Серед них:

- *швидкість* (кількість ідей, що виникають за деяку одиницю часу);
- *гнучкість* (здатність швидко переключатися з однієї ідеї на іншу);
- *оригінальність мислення* (здатність продукувати ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих);
- *допитливість* (підвищена чутливість до проблем, що не викликають інтересу у інших);
- *іррелевантність* (логічна незалежність реакцій від стимулів)[8].

На переконання А.Г. Маслоу, темпи розвитку історичного процесу останнім часом значно прискорилися і людство переживає особливий історичний момент, зовсім несхожий на попередні. У суспільстві, стверджує дослідник, назріла необхідність у новому типі людини – креативній особистості, яку б зміни не лякали, а надихали, яка була б здатна до імпровізації, впевнена, мужня, духовно сильна, адаптивна у несподіваній, незнайомій ситуації. Отже, проблема креативності, на думку А.Г. Маслоу – це перш за все проблема креативної особистості (а не продуктів креативної діяльності, креативної поведінки і т.д.). Автор глибоко переконаний, що креативність може проявлятися у всьому, що робить людина: в її сприйнятті, установках, поведінці. Саме тому вона не може не впливати на контрактивну, когнітивну та емоційну сферу людини. Креативність, за висновками вченого, є етапом натхненної творчості, процесом деталізації творчого продукту та надання йому конкретної предметної форми. [13].

Я.О.Пономарьов креативність розуміє, як інтелектуальну активність і сенситивність до продуктів власної діяльності. З точки зору педагогіки креативність – це здатність творити, здібність до творчих актів, які ведуть до нового, нестандартного бачення проблем і ситуацій [3,8]. На нашу думку найбільш точне визначення креативності подано у Великому енциклопедичному словнику, а саме: креативність – це творча, конструктивна, новаторська діяльність.

В цьому контексті мета державної політики щодо розвитку освіти полягає у створенні умов для творчої самореалізації кожного громадянина

України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти.

Процес формування креативності особистості – це набування готовності безпосередньо виявляти творчу активність, реалізація творчих виявів і творчого потенціалу, взаємодія індивідуальних якостей носія потенціальної креативності зі змістом соціально-значущого виду діяльності, вияв найвищого ступеня здібностей завдяки творчим механізмам.

Необхідно, щоб у процесі формування креативності займали важливе місце: актуалізація пізнавального компонента, організована як активне розширення інтелектуальної сфери, яка є базою для формування творчих здібностей; формування понять категоріального апарату для оперування при розв'язанні дослідницьких, творчих завдань, що мають характер проблемних ситуацій; формулювання запитань проблемного характеру, які стимулюють активну розумову діяльність; стимулювання розвитку ерудиції, розширення кругозору; навчання прийомам самосійного мислення (логічні операції, які допомагають самостійно творчо опрацювати потік інформації, прийти до власних висновків, а не просто перейняти вже готові міркування та твердження); організація навчального пізнання як процесу наукового дослідження (за логікою організації, використанням методів), ознайомлення з різними дослідними процедурами.

Для розвитку креативності необхідні нерегламентоване середовище з демократичними відносинами та наслідування творчій особистості. Розвиток креативності відбувається під впливом мікросередовища і наслідування через формування системи мотивів і особистісних властивостей (незалежність, мотивація самоактуалізації).

Однією із тенденцій розвитку креативності особистості є також включення в навчальний процес не лише пізнавальної, але й емоційно-

особистісної сфери людини. Особистісний розвиток учня, формування його готовності до майбутньої професійної діяльності є важливими чинниками в оптимізації навчального процесу у професійно-технічних закладах освіти на сучасному етапі розвитку суспільства.

Професійну креативність ми визначаємо як невід'ємну складову конкурентоспроможності, що трактується як вміння кожного робітника підприємства своєчасно реагувати на зовнішньоекономічні зміни середовища, швидко адаптуватися до них та створювати вироби, які відповідають всім вимогам споживача з найменшими витратами всіх видів ресурсів.

Формування професійної креативності в майбутніх фахівців – це складова процесу становлення цілісної творчої особистості, готової до професійної креативної діяльності.

Процес модернізації повинен сприяти запровадженню на всіх рівнях освіти методів навчання та виховання, спрямованих на підготовку конкурентоспроможних працівників. Певним чином можна окреслити параметри, що обумовлюють конкурентоспроможність майбутнього фахівця: технічні та технологічні; економічні; соціально-організаційні. Для конкурентоспроможної особистості домінуючим є наявність більш високого рівня творчого мислення, відомого як латеральне мислення (здатність відмовитись від стереотипів, здатність поглянути на проблему з іншого боку, здатність прийняти неочевидне рішення).

Конкурентоспроможність– це новий якісний стан фахівця, який можна віднести до числа стратегічних цінностей, що поряд з орієнтацією на власні сили і наполегливістю, сприяють подоланню індивідуального психологічного бар'єру, пригніченості, песимізму, невизначеності в життєвій перспективі, упорядковують всю систему життєдіяльності в умовах переходу до нових ринкових відносин і в результаті допомагають соціуму вийти з тупикової ситуації.

Особливо важливим питанням у цьому контексті є забезпечення формування конкурентоспроможності на початку професійної кар'єри, яка починається з освоєння робітничої професії.

Наголос потрібно робити на тому, що об'єктивною стороною конкурентоспроможності є досконале оволодіння предметом та засобами праці, а суб'єктивною – особливості людини щодо готовності до конкуренції в межах своїх інтересів, здібностей, характеру, налаштованості на вдосконалення і саморозвиток, ставлення до праці, колективу, оцінки і самооцінки своїх дій.

В процесі конкуренції відбувається професійне вдосконалення, більш якісне виконання робітником вимог до якості кінцевого продукту праці. Переваги мають ті працівники, які своєчасно були зорієнтовані на навчання за певною професією відповідно своїм індивідуальним здібностям і набули здатності виконувати роботу в процесі підготовки. У них формується на основі успіхів у конкурентному середовищі інтерес до професійного розвитку.

Формування конкурентоспроможності висококваліфікованих робітників здійснюється на загальнонауковому, загальнотехнічному, загальнопедагогічному і фаховому рівнях. Цей процес пронизує ряд циклів навчальних дисциплін та видів виробничого навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Завданням методики формування конкурентоспроможності є пошук оптимальної сукупності способів і прийомів мобілізації фізичних та розумових здібностей для досягнення вищих результатів діяльності, яке має охоплювати всі сторони навчання, виховання, професійної підготовки.

В цьому контексті найбільш актуальним питанням є відповідність методики формування конкурентоспроможності в процесі надання освіти змісту навчання та процесам його вдосконалення.

Це диктується тими змінами та підходами до реформування, реорганізації і становлення нової системи професійно-технічної освіти, яка матиме все більше можливостей до набуття конкурентоспроможного характеру

в європейському та світовому просторі.

В професійно-технічних навчальних закладах методи набуття конкурентоспроможності робітників харчової промисловості кореспондуються з навчальними програмами щодо підготовки конкурентоспроможного робітника, тенденціями розвитку харчової промисловості, переліком вимог до особистісних і професійних якостей, що ними має володіти робітник харчової галузі, який повинен успішно функціонувати не лише в сучасному виробництві, а й у майбутньому.

Виникає потреба у створенні в закладах професійно-технічної освіти цілісної системи формування конкурентоспроможності висококваліфікованих робітників, яка б охоплювала як навчально-виробничий так і виховний процес, на основі новітніх програм, курсів, залучення сучасних педагогічних технологій.

Об'єктивний розвиток суспільних процесів актуалізує нові підходи до вивчення поняття конкурентоспроможність у його зв'язках з подібними явищами, зокрема такими як конкурси, змагання, рейтингове оцінювання, модульне тестування та іншими.

Оскільки набуття професійних знань, умінь та навичок під час навчання виконує роль джерела формування конкурентоспроможності в сфері трудової діяльності, дослідження взаємозв'язків навчального процесу учбового закладу і конкурентоспроможності робітників на виробництві повинне носити послідовний характер.

Іншими словами можна сказати, що формування якостей конкурентоспроможності відбувається через формування усвідомлених навичок до ефективної, якісної праці в процесі навчання.

Конкурентоспроможність робітника харчової промисловості має відповідати потребам ринку і навіть перевищувати їх, характеризується можливістю перемагати в конкуренції завдяки більш якісному виконанню роботи порівняно з іншими, задовольняти вимоги роботодавців за рівнем

знань, умінь та навичок, психологічної готовності до боротьби за найвищі показники.

У наш час особливо зростає значення наступних чинників конкурентоспроможності:

- а) творчих здібностей працівника;
- б) володіння суміжними професіями;
- в) здатності до освоєння нових знань, нової техніки і технології;
- г) економіко-правової і загальної поінформованості;
- д) ініціативності;
- е) високих ділових якостей;
- ж) неординарності у прийнятті рішень;
- з) прагнення до підтримки трудової дисципліни в колективі;
- і) здатності до виконання функцій в неординарних та екстремальних умовах.

У процесі формування конкурентоспроможності освіта й професійна підготовка закріплюють у людини навички, поглиблюють усвідомлення особливої значущості, здатності до праці як творчої діяльності, розвивають здатність конкурувати.

Висновки. Зміна умов функціонування харчової промисловості на етапі становлення ринкової економіки, пов'язані з необхідністю забезпечення конкурентоспроможності підприємств галузі на основі впровадження нової техніки, технології виробництва всувають нові вимоги до змісту і структури праці робочих кадрів, їх видам професійної діяльності і характеру розв'язуваних ними професійних завдань.

Проблема формування конкурентоспроможного кваліфікованого робітника харчової промисловості є одним із пріоритетних економічних і педагогічних завдань, оскільки конкурентоспроможність є об'єктивною передумовою працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів. Вона може бути розв'язана зусиллями науковців,

державних структур, виробників, практиків у сфері професійно-технічної освіти.

Загальною світовою тенденцією є зростання конкуренції. Її інтенсивний характер, поряд з іншими важливими ознаками, формує потребу в підготовці професійно придатних робітників з якостями конкурентоспроможності на виробництві і в повсякденному житті. В цьому контексті найбільш актуальним питанням є формування креативності при підготовці конкурентоспроможного робітника в процесі навчання в професійно-технічних навчальних закладах.

Список літератури:

1. Богиня Д. П. Концептуальні підходи до визначення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці [Текст] / Д. П. Богиня // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 6. – С. 3-8.
2. Богиня Д.П. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці заробітної плати. — К: Інститут економіки НАНУ, 2001. – 256 с.
3. Венгер Л.А. Педагогика способностей / Л.А.Венгер. -М.: Знание, 1973. - 96с.
4. Грішнова О.А Конкурентоспроможність персоналу підприємства// Україна: Аспекти праці. – 2005. – №3. – с. 3-9.
5. Гуменникова Т. Р. Концепція особистості в українській класичній педагогіці / Т. Р.Гуменникова // Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. - Ізмаїл, 2002. - Вип.13 - 186 с.
6. Колпаков В.М. Маркетинг персоналу: (Навч. посіб. Для студ. серед. і вищ. навч. закл.) – К.: МАУП, 2006. – 408 с.
7. Креативность // Степанов С. С. Популярная психологическая энциклопедия. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – С.328-331.

8. Поклад І.М. Креативність у концепції А.Г. Маслоу // Новый акрополь. Культурная ассоциация :[Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ru/study/conference/>
9. Пономарев А.Я. Психология творчества / А.Я. Пономарев. - М.: Наука, 1976. - 302 с.
10. Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: науково-метод. посіб. / за ред. В. В. Рибалки. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 388 с.
11. Равен Д. Компетентность в современном обществе : выявление, развитие и реализация. -М.,2002.-С.150-155,275-298.
12. Guilford J.P. The Nature of Human Intelligence.-N.Y.,1967.
13. Поклад І.М. Креативність у концепції А.Г. Маслоу // Новый акрополь. Культурная ассоциация :[Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.newacropolis.org.ua/ru/study/conference/>